

AZERBAIJAN SÖZLÜ VE YAZILI EDEBİYATINDA NAR

*

ÖZET

Tarihi çağlar öncesine dayanan narın anavatanı bilim adamlarına göre Azerbaycan'dır, dünyaya buradan yayılmıştır. Dünyada birçok ülkede yetişen bu meyvenin Azerbaycan'da pek çok çeidi vardır. Bu çalışmada Azerbaycan halk edebiyatı ürünlerinden masal, efsane, hikâye, mit, atasözleri, deyim, alıntı, beddua, bulmaca, türkü ve mânilerde narın yeri incelenmiştir. Narın yer aldığı bazı halk edebiyatı örneklerine de yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Nar, Azerbaycan halk edebiyatı.

POMEGRANATE IN WRITTEN AND SPOKEN LITERATURE

ABSTRACT

According to the scientists punica's native land is Azerbaijan. This fruit grows up in many countries all over the world and there are lots of kinds of it in Azerbaijan. This is a survey of pomegranate as it features in the folklore (tale, legend, myth, proverb, riddle, curse, praise, expression, folk song) of Azerbaijan. And also some examples of folk-literature is added in which punica exists.

Key words: Pomegranate, Azerbaijan folk literature

*Mehmet Small, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, Çanakkale.
1 tane

XX. yüzyıl, Azerbaycan iirinin önde gelen temsilcisi Ali Kerim'in poeminde büyük Rus airi M. Y. Lermontov'un dilinden yazımı oldu u bu ender mısralar aslında narla ilgili her tür yazının prologu olabilir. Gerçekten de nar her yönü ile meyvelerin ahıdır. Gerek sözlü gerekse de yazılı edebiyatta narın tasviri Azerbaycan'da özel bir yere sahiptir.

Nar, tarihî ça lar öncesine dayanan bir meyvedir. Çok eski zamanlara ait olan tapınaklarda yapılan arkeolojik kazılarda nar bitkisinin yaprak, dal ve tohumları bunun bir kanıtı olsa gerek. Bilim adamlarına göre narın vatanı Azerbaycan'dır, dünyaya buradan yayılmıştır.

Nar, Azerbaycan'ın yanı sıra Türkiye, Hindistan, Çin, Yunanistan, ran, Afganistan, Amerika, spanya, talya ve bir sıra di er ülkelerde yeti mektedir, hatta spanya'da bir ehre de ad vermiştir: Grenada!²

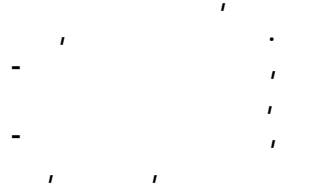
Azerbaycan'da narın gülöy e, kırmızı kabuk, irin nar, kayım nar, meles, ah nar, gülöy e gül, Zübeyde, nazik kabuk, bala mürsel, iri tane, kürta , meyho , gök nar vs. türleri vardır.

Mucizesi do asında saklıdır. Nar, bahardan ba layarak güze kadar çiçek açmaya devam eden ve meyve veren yegâne bitkidir. Çiçe inden, meyvesinden, kabu undan, yaprak ve dallarından derman, boya, bezek ve di er eyler hazırlanan ender bitkilerin ba ında gelir.

Ünlü Türk hekim bn-i Sina ve Yunan tabibi Hippokrat daha eski ça larda nar ırasından mide yarasının ve di er hastalıkların tedavisinde kullanmıştır. Bununla birlikte narın çiçe i ve kabu u Do u illerinde, özellikle Azerbaycan'da halı ipi boyamak için kullanılır.

Azerbaycan masallarında, efsane, hikâye, mit, ata sözleri, deyim, alkı larında, beddualarında, bulmacalarında türkü ve mânilerinde narın özel bir yeri var. Nar eski zamanların nesne alfabesinin belki de ilk i areti idi.

² Rus dilindeki "nar" sözünün kar ılı ı "granat"tan.

(M. smail)

Nar, gerçekten de yardı, sözdü, közdü, ı ıktı, sırdı. Güne in yerdeki simgesidir: Ele bil dinç durmaz göklerin eli, güne i nar gibi sıkar denize.

Nar, eski inançlara göre Nevruz gören uykudur, oku yedi karde in, yedi nar çubu udur. Talihin sır sandı ı, sihirli mektubudur. Her gelen bu mektubu okumaya çaba gösterir, okuyanı da olur, ona bakıp sırrı kar ısında a ıp kalanı da. Nar belki dünyanın, kâinatın bütünlü ünün simgesidir. Ve narın içindeki hücreler ülkelerin, taneler ise yer üzerindeki halkların, milletlerin sayısını gösterir.

?

?

Böylece narın hücrelerinin birinde çürüme ba ladı ında öteki hücrelere de yayılır. Yani dünyanın bir ba ında ba layan kavgaların dünyanın her kö esine yayılabilece i unutulmamalıdır. Nar güne in, ı ı in yere yansımadır. Ve nar çiçe inden meyvesine kadar ba tan ba a bir Tanrı büyüsünün göstergesidir.

Dünyada öyle bir meyve türü bulunmaz ki, büyüsü, gizemi ile nar kadar insanların ilgisini çeksin. Belki bu nedenle de Azerbaycan sözlü halk edebiyatında bir bu kadar daha narla ilgili örneklere rastlanmaktadır. Gerek sözlü, gerekse de yazılı Azerbaycan edebiyatında nara atfedilen pek çok numune vardır.

Dünyanın birçok ülkelerinde narla ilgili efsaneler ve masallar dola maktadır. Azerbaycan bu ülkelerin ba ında gelir. Burada hâlâ da o lanlar evlenmek istedikleri kızlara sevgi simgesi olan olgunla mı nar gönderirler. Yeni evlenenlerin ayaklarının altında nar atarlar ki, onlar bolluk içinde ve bahtiyar ya asın ve

nikâhları nar gibi bütün olsun, bozulmasın. Birçok yerler, kutsal mekânları narla süslerler.

Azerbaycan masallarında sık sık nar motifine rastgelinir. Nar, Azerbaycan masallarının vazgeçilmez meyvesidir. Hatta bu masalların içeri inde de il, adlarında da nar kelimesi ile kar ıla ılır. Örne in vs. oldu u gibi. Nar bir kaide olarak rüyaları süsler, nerde sır ve gizem varsa, nar da oradadır. masallara özgü öyle ba lar. “Biri vardı, biri yoktu, bir padi ahın bir o lu vardı, bu o lan bir gece yatıp rüyasında Nar kızını gördü. Sabah vezire: Gerek Nar kızını bana alasın dedi. Vezir Nar kızının devler içinde oldu unu söyler, ama prens ısrar eder. Vezir sihirbaz karıdan Nar kızının yerini ö renir. Dallarında üç nar olan a acı bulup meyveleri derer. Birini, sonra ikincisini parçalar bir ey çıkmaz. Üçüncü narın içinden güzel bir kız çıkar ve çıktı ı anda büyüyüp on be ya ında bir kız olur. Vezir dibinde kuyu olan bir çınarın ba ında Nar kızını gizletir. Vezir prense haber verme e gider. Bu zaman padi ahın hizmetçisi kuyudan su götürmeye gelirken suda bir güzelin aksini görür, yukarı baktı ında çınarın ba ındakinin Nar kız oldu unu anlar. Durumdan haberdâr olan hizmetçi yukarı çıkıp Nar kızı daldan a a ı kuyuya atar, kendisi onun yerinde oturur. Nar kızı kuyudan çıkıp kenarda bir güle dönü ür. Vezir prense geldi inde a acın ba ında kara, çirkin bir kızla kar ıla ır. Prens “Neden bu kızın rengi böyle siyahtır?” sorusuna, “Galiba açtır.” cevabını verir. Prens kara kızın Nar kız oldu unu dü ünüp onunla evlenir. Vezir çınarın dibindeki gülden derip kara kıza gönderir; kara kız gülü pencereden dı arı atar; gül dönüp çınar a acı olur. Kara kız bu çınarın Nar kız oldu unu bildi inden kocasından onu kestirip be ik yaptırmasını ister. Çınardan yapılan tahtalardan birini bir karı evine aparır ve karı evden kom ulara gitti inde tahta Nar kıza çevrilir, karının evini silip süpürür, ona pilav pi irir. Sonra yine tahtaya dönüp yerine döner. Karı bu i e a ırır, sabahı gün onu izler ve durumu anlar. Sonra prens için elbise, boncuk yapma yarı ına katılan Nar kız arki okuyan kadınların sesine ses verip kendi kaderini öyle na meye döker: Ben bir Nar kız idim, elmadan kırmızı idim, çıktım a aç ba ına, beni a açtan saldı kuyuya, bittim oldum gül a acı,

Benden bir demet gül derdiler, ah evine gönderdiler, incim düzül, incim düzül. Odadan beni attılar, dönüp oldum çınar a acı, tahtamdan karı apardı, imdi geldim inci düzme e... Ve bu na meden sonra vezir asıl Nar kızının kim oldu unu bilir ve bunu prence haber verir. Masal mutlu sonlukla biter. Bu kısa anlatımdan da görüldü ü gibi nar sır perdesine bürünmü tür. Mit, narı her yerde oldu u gibi kızla, güzellik ve bakirelikle aynıla tırıyor.

Nardan kızın masalı da ilgi çekicidir. Bu masal da rüya motifi ile alakalıdır. Padi ah bir rüya görür, onun yorumlayacak yorumcu aramak için veziri görevlendirir. Kahin bulunur, padi ah rüyasını söyler. Kahin, çok geçmez dünyaya bir kız çocu u gelecek fakat olaca a çare yoktur senin ölümün onun eli ile olacak cevabını alır. Padi ah kahini öldürtmek ister, o ise ku a dönüp uçup gider. Bundan sonra vezirin de maslahatı ile memlekette do ulan tüm kız çocukları çalınıp öldürülür. Vezir yorumcu arayışında olurken Rum ehrinden bir sandık almı tı, ama sandı ın a zını açmamı tı. Bir ak am vezir karısı ile sandı ı açarlar, sandıktan yere bir nar dü üp parçalanır ve içinden on ya ında bir kız çıkıp odanın bir kö esinde oturur. Vezir ve karısı kızdan sorurlar ki, -kız, sen kimsin ve bu sandı ın içinde ne i in var? Kız cevabında:-Ben Firenk memleketinin padi ahın çobanının kızıyım. Firenk padi ahının kızı olmazdı. Ben anadan olan günü padi ah babama haber gönderir ki, kızını bana kızlı a ver. Babam da padi aha yok cevabı verme in imkansız oldu unu bildi inden beni padi aha verir. Padi ah beni ona ya ıma kadar büyüttü, sonra güzelli ime hayran kalıp beni kendine karı yapmak istedi. Babam bu beladan kurtarmak için beni nara çevirip sandı ın içine koyup pazarda sattı ve o sandı ı da sen aldın, diyor.

Nar bakirelik, kızlık ve bütünlük ve sihir simgesidir. Ve mit, onu böyle takdim eder.

Azerbaycan türkülerinde de narın ayrıcalıklı bir yeri vardır. "Nar a acı, nar çiçe i, bir yıldızdır her çiçe i", "Nara bak-iki para, kim ala, kim apara", " Nar, nar, nargile, durun gidek yar gile" "Gül-çiçe i dererem nar-nara, yarıma göndererem, nar-nar". Ayrı ayrı türkülerden

Sözlü halk edebiyatında olduğu gibi, yazılı edebiyatta da narla ilgili bir çok numunelere rastlanır. Özellikle Azerbaycan şairlerinin şiirlerinde en çok konu edilen meyvelerin başında nar gelir. Azerbaycan genelde nar bahçelerinin en yaygın olduğu memleketlerden biridir. Azerbaycan'a "Odlar diyarı" adı verilmesinin sebeplerinden biri yer altındaki doğal gazdır, ötekisi hiç kuşkusuz yer üzerindeki güzde alev alev yanan nar bahçeleridir.

XII. yy. ın büyük Azerbaycan şairi Makedonyalı İskender'in hayatına ve savaş seferlerine atfettiği "İskender name" eserinde sofradaki düzeni şöyle tasvir eder:

Azerbaycan şairlerinden, Ali Kerim, Musa Yakup ve başkalarının yaratıcılığında narla ilgili mısra, deyim, ifade ve şiirlere sık sık rastlanır.

Azerbaycan âşık şiirinin ölümsüz sanatkarı Elesger'in "Narın yüzü" technisi şu dörtlükle başlar:

"Nar" sözcüğü ünün gerek ifade ettiği anlam, gerek seslenişi, gerekse de yaratabileceği kafiye bolluğu bakımından âşık ve şairlere geniş imkanlar sağlamıştır. Beş dörtlükte redif gibi Âi'nin kullandığı "narın yüzü", "narın yüzü", "narın yüzü", "narın yüzü", "Narın,

